

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi / Journal of Ottoman Legacy Studies

ISSN 2148-5704

www.osmanlimirasi.net

osmanlimirasi@gmail.com

Cilt 6, Sayı 14, Mart 2019 / Volume 6, Issue 14, March 2019

**ESKİ İSTANBUL'DA MAHALLE BEKÇİSİ VE II. MEŞRUTİYET'TE BEKÇİ
TEŞKİLATININ DÜZENLENMESİ BAĞLAMINDA MAHALLE BEKÇİLERİ
NİZAMNAMESİ (1908-1918)**

*Night-Watchman in Old Stamboul and the Night-Watchmen Regulations in the
Context of Organization of District Guardianship in the Second Constitutionalist
Period (1908-1918)*

Makale Türü/ Article Types : Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received Date : 29.10.2018

Kabul Tarihi/Accepted Date : 01.02.2019

Sayfa/Pages : 257-273

DOI Numarası/DOI Number : <http://dx.doi.org/10.17822/omad.2019.123>

CEM DOĞAN

(Dr. Öğr. Üyesi), Iğdır Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Iğdır / Türkiye, e-mail: dogancem1@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2008-3830>

Atıf/Citation

Doğan, Cem, "Eski İstanbul'da Mahalle Bekçisi ve II. Meşrutiyet'te Bekçi Teşkilatının Düzenlenmesi Bağlamında Mahalle Bekçileri Nizamnamesi (1908-1918)", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 6/14, 2019, s. 257-273.

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 6, Sayı 14, Mart 2019.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 6, Issue 14, March 2019.

ISSN: 2148-5704

ESKİ İSTANBUL'DA MAHALLE BEKÇİSİ VE II. MEŞRUTİYET'TE BEKÇİ TEŞKİLATININ DÜZENLENMESİ BAĞLAMINDA MAHALLE BEKÇİLERİ NİZAMNAMESİ (1908-1918)

Night-Watchman in Old Stamboul and the Night-Watchmen Regulations in the Context of Organization of District Guardianship in the Second Constitutionalist Period (1908-1918)

CEM DOĞAN

Öz: Bekçi, eski İstanbul'un asayiş söz konusu olduğunda pek de hatıra gelmeyen bir karakterdir. Oysaki kentin farklı mıntıklarında görevlendirilen bekçiler, sadece geceleri İstanbul sokaklarının güvenliğini temin etmekle kalmamış, görevlerini yangın gibi zamanın yıkıcı tehditlerine karşı da çoğu kez başarıyla yerine getirmişlerdir. İstanbul'da kamusal bir asayiş birimi olarak bekçi teşkilatının işlevsel biçimde oluşturulması ise II. Abdülhamit devrinden itibaren sık sık tartışmalara konu olmuş ve bunların neticesindeki düzenlemeler İttihat ve Terakki iktidarında da devam etmiştir. Bu yazı, Osmanlı İstanbul'unda bekçilerin asayişe ilişkin vazifelerine ışık tutmanın yanı sıra mahallî bir inzibat türü olan bekçiliğin hangi şartlar altında yerine getirildiğine ve modernleşme düşüncesiyle bekçi teşkilatının örgütlenmesi arasındaki bağlantıya dair, 1908-1918 yılları arasına odaklanan bir inceleme gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, II. Meşrutiyet, bekçi, *Mahalle Bekçileri Nizamnamesi*

Abstract: Night-watchman is a neglected character when it comes to the public order in the old Istanbul. However, charged in the different districts of the city, night-watchmen not only provided the security of Istanbul streets in the nights but also fulfilled their missions successfully by fighting against the destructive menaces of the day like fires. As a public unite, organization of district guardianship in Istanbul was oftenly debated as of the era of Abdülhaid II and consequences of these debates continued by giving way to new applications during the reign of Committee of Union and Progress as well. This paper deals with shedding a light on the duties of night-watchmen, the conditions under which district guardianship was performed as well as the relationship between the will of modernisation and organisation of district guardianship in Ottoman Istanbul between the years of 1908-1918.

Keywords: Istanbul, Second Constitutionalist Period, night-watchman, *Night-Watchmen Regulations*

Giriş

İnsanlar, toplum hayatında yaşamalarının gereği olarak çevreden gelen tehlikelere karşı kendilerini koruyabilmek amacıyla çeşitli yöntem ve teknikler geliştirmek zorunda kalmışlardır. Tüm bu faaliyetler insanların var oluşundan beri süregelmektedir. Günümüzde modern insan artık büyük çaplı örgütlenmeler kurarak bunların devamlı faaliyetleri ile yaşamlarını sürdürmektedirler. İşte bu örgütlenmelerin devamlı şekilde dış dünyadan gelen tehlike ve saldırılara karşı kendi içerisinde sürekli, alanı belli, kurallar çerçevesinde zor kullanmayı kapsayacak şekilde, ayrıca üniformalı veya üniformasız planlı ve organize faaliyetlerine güvenlik örgütlenmesi denmektedir.¹ Bu bağlamda, asayiş ve suçla mücadele eski İstanbul'da kent yetkililerini hemen her dönemde uğraştıran bir olgu olmuştur. II. Abdülhamit dönemi ise bu açıdan farklı bir anlam taşır. Zira 1854'te patlak veren Kırım Harbi'yle birlikte kentteki

¹ Güven Şeker, "Kamu Güvenlik Sistemi İçinde Kentte Güvenlik ve Mahalle Güvenliğinin Eski(meyen) Sahipleri: Çarşı ve Mahalle Bekçileri", Polis Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 42, 2004, s. 64.

asayiş bozulmuş, İstanbul dışından ciddi bir göçmen akımı kentin içlerine doğru ilerlemeye başlamıştır. Yetkililer her ne kadar muhacirleri İstanbul'a dâhil etmemenin yollarını arasalar da sonuçta çok sayıda muhacir kentte tutunabilmiştir. Öte yandan, Kırım Harbi'nde Osmanlı Devleti'ni destekleyen İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin de büyük gruplar hâlinde kentin farklı bölgelerine yerleştirildikleri bilinmektedir. Böylece ortaya kentsel asayiş gittikçe daha ziyade sekteye uğratan bir tablo çıkmıştır. II. Abdülhamit yönetimi bu durum karşısında inzibat güçlerinin yetki alanını genişletmeye olduğu kadar modern anlamda örgütlenmiş bir kolluk sistemini tesis etmeye çabalamışlar ve bu çaba ilerleyen dönemlerde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nce de sürdürülmüştür.

İstanbul bekçi teşkilatının temellerinin Cumhuriyet'in ilk yıllarına değin gönüllülük esası üzerine dayandırıldığı anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle, bu döneme gelen kadar Osmanlı bekçi teşkilatının üyeleri aynı daha sonra itfaiye teşkilatına dönüşecek olan tulumbacı ocağı gibi ücretten çok kent şövalyeliğine atfen sürdürülen bir uğraş olmuştur. Yine de bilhassa II. Meşrutiyet devrinde İstanbul'daki bekçi teşkilatını bir düzene koymak adına çeşitli uygulamalar getirilmiş, muhtelif kanun metinleri neşredilmiştir. Aşağıda eski İstanbul'da asayiş ve kurumsal organizasyon olguları açısından bekçiliğin ve bekçi teşkilatının geçirdiği dönüşüm üzerine bir tartışma gerçekleştirilecektir.

1. Eski İstanbul'da Mahalle ve Asayiş

Gerek devlet gerek birey açısından mahalle, Osmanlı toplumsal kuruluşunun ana çekirdeğini oluşturmaktaydı. Birey için öncelikle toplumsal bir kimlik aracı vazifesi gören mahalle, aynı zamanda bireysel ve kamusal ilişkilerin gündelik yaşam boyutunda örgütlediği bir toplumsal yaşam alanıydı. Devlet için ise yönetilenlerle ilişkisini sağlayabilecek toplumsal ve kurumsal olarak örgütlenmiş bir ara birimdi. Aynı zamanda toplumsal ve mali kontrol alanıydı.² Özer Ergenç'in de vurguladığı gibi, mahallenin temel bir birim olarak uzun bir geçmişe sahip olması, ona ilişkin getirilen tanımlamaların da dönemsel olarak farklılık göstermesine yol açmıştır. Çağın kültürel ve ekonomik özelliklerine göre biçimlenen mahalle, her dönemde ve her toplumda farklı görünümlere sahip olmuştur. Bu açıdan mahalle kavramı, aynı camide buluşan ve bu caminin çevresinde ikamet eden topluluğun yaşam alanı olarak genelde Türk-İslam mahallesini özelde ise Osmanlı mahallesini ifade etmek için kullanılmıştır.³ Mahallenin temeli, mekân ve insandır; mekân ve insanın/hayatın bütünleşmesidir. Ne sadece mekân ne de insandır; insan ve mekânın el ele verip dokuduğu yeni bir birlik, yeni bir hayat sahnesidir mahalle. Mahalle inşası doğrudan insanın mekâna el vermesiyle mümkündür; bu bakımdan insan mahallenin temel öznesidir. Mahalle hayatın, belli bir kültür, değer, inanç, ritüel ve gelenek çerçevesinde örüldüğü, bu yönüyle kendine özgü yapısı, kimliği, hayat tarzı ile oluşmuş bir ortamdır.⁴

Bu yaşam alanının ahengini ve huzurunu bozacak kişilerin ya da eylemlerin mahallenin adeta organik bir yapı gibi evrilen ortakyaşarlığını bozmasına müsaade edilmez. Mahalle esas alınmak suretiyle oluşturulan otokontrol sistemi sayesinde mahalle halkı kendi kaderi üzerinde söz söyleyebilen, gerektiğinde olayların seyrine müdahale edebilen bir topluluk özelliği taşımaktaydı. Birbirlerinin haklarına riayet ettikleri gibi suçluların tespiti ve cezalandırılması, alınacak vergilerin tespiti, görevli olan kişilerin kontrolleri, gerektiğinde bu kişilerin görevlerinden alınması, ihtiyaç duyulan hizmetlerin yerine getirilmesi gibi pek çok konuda etkin rol oynuyorlardı.⁵ Bu durum Osmanlı mahalleleri için de elbette geçerliydi. Mahalle ahalisi ilk bakışta oldukça hareketsiz ve donuk duran gündelik yaşantının arasındaki detayları dikkatli

² Adalet Bayramoğlu Alada, *Osmanlı Şehrinde Mahalle*, Sümer Kitabevi, İstanbul 2008, s. 123.

³ Özer Ergenç, *Şehir, Toplum, Devlet: Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2013, s. 100.

⁴ Köksal Alver, "Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği", *İdealkent: Kent Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, Aralık 2010, s. 117.

⁵ Ömer Düzbakar, "Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 5, 2003/2, s. 107.

biçimde takip ediyor, genel ahlaka ve ortak yaşamın yazısız kodlarına aykırı hareket edenleri kısa sürede tespit etmeyi başarıyordu. Burhan Felek, II. Abdülhamit dönemi İstanbul'daki mahalle yaşantısından söz ederken bunu doğrulamaktadır. Yazara göre, o zamanlarda mahallelere girip çıkan kimseler biliniyordu. Mahalledeki başlıca nüfusu genel olarak birbirini tanıyan aileler, esnaf ve kiracılar oluşturmaktaydı. Mahalle değiştirenler de bu işe özel tutulan defterlerle kayıt altına alınıyordu.⁶

Kentteki sokakların pek de iyi aydınlatılmadığı, hatta kimi yerlerin zifiri karanlıkta kaldığı devirlerde asayiş sekteye uğratan olayların olması daha muhtemeldi. Bu yüzden de geceleri belli bir saatten sonra sokağa çıkma yasağı uygulanıyor, sokağa çıkanlar ise ellerinde fenerle çıkmak ve o günkü parolayı bilmek zorunda kalıyordu.⁷ Güneş battıktan sonra herhangi bir nedenle sokağa çıkması gerekenler devriye gezen inzibat kuvvetlerine rastladıkları zaman parolayı söylemek durumundaydılar. Aksi takdirde tutularak Bâb-ı Seraskeriye gönderiliyorlardı. Mesela 1837 yılında bu türden bir olay vuku bulmuş, manav esnafından Ali adlı bir kimse gece vakti sokakta dolaşırken karakol zabitanına rastlamıştı. Zabıtların suali üzerine parolayı bilemeyen Ali Efendi doğruca Bâb-ı Seraskeriye yollanmış ama kendisinin “ehli ırz güruhundan olup cünhası tebeyyün etmediğine” dayanılarak salıverilmişti.⁸

Osmanlı yönetim katı genelde tüm ülkedeki kentsel yaşam alanlarında özeldesey İstanbul'da mahallelerin asayişine ilişkin çeşitli önlemler almış, bu konuda birtakım kimseleri görevlendirmişti. Bunlardan belki de en bilineni “ases”lerdir. Osmanlı döneminin asayişinde çok önemli yeri olan Asesbaşı bir çeşit “tahriri” yani gizli polistir. Ases, “müfsit, şerir ve kötü ruhlu kimselerin tecavüz ve saldırılarından korumak için geceleyin dolaşmak” anlamındadır. Bu görev de “Yeniçeri Orta”larından 28. Bölüğün çorbacısına yani komutanı asesbaşına verilmişti. Fatih döneminde, geceleyin asayiş temin amacıyla kurulmuş olmasına karşın zamanla gecegündüz Şehir Subaşları ile İstanbul'un asayiş ve inzibatını da yüklenmişlerdi.⁹ Bölük kumandanı olarak ocak içindeki askerî görevi dışında, şehrin özellikle geceleri inzibat ve asayişinden mesul olan asesbaşı, Ağakapısı'nda devamlı bir kapı kethüdası (emir eri) bulundurur. Yeniçeri ağası ile irtibatını bu nefer vasıtasıyla sağlardı. Belli bir odası bulunmayan asesbaşının görevleri ocak içinde ve dışında olmak üzere ikiye ayrılırdı. Ocak içindeki idamlar mutlaka onun tarafından infaz edilirdi. İnfazın yapılacağı gün yanında aseslerle idam mahallinde hazır bulunur ve düzeni sağlardı. Ağa Divanı'nda katline karar verilen suçlu asesbaşına teslim edilir ve idamı genellikle Baba Cafer Zindanı'nda gece yarısı gerçekleştirilirdi. Hapishaneler subaşı ile asesbaşının gözetimi altındaydı. Asesbaşı, merasimlerde ve kapıkulu askerlerinin sefere çıkışları sırasında düzenlenen törenlerde 500 kadar maiyetiyle güzergâhın iki tarafını tutar ve asayiş sağlardı. Veziriazam divanındaki hizmetlerinin yanı sıra veziriazamın şehir içi devriye gezilerinde, yanında aseslerle ona refakat ederdi. Cuma namazına giderken sadrazamın geçeceği yollarda inzibatı sağlamak da yine onun görevleri arasındaydı. İstanbul'da iki asesbaşı vardı ve bunlardan Galata civarından sorumlu olanın rütbesi daha aşağı idi.¹⁰

Osmanlı'da kent güvenliğinden sorumlu diğer bir karakter ise “Yasakçı”ydı. *Polis Mecmuası*'nda klasik dönemden itibaren İstanbul'da asayiş temin eden zabıta teşkilatına ilişkin

⁶ Burhan Felek, “Yaşadığımız Günler”, *Taha Toros Arşivi*, tarihsiz. Erişim adresi: <http://hdl.handle.net/11498/32952>.

⁷ Refik Halid Karay, *Üç Nesil Üç Hayat* adlı eserinde geceleri sokağa çıkma konusuna değinir. Yazara göre, Sultan Abdülaziz devrinde geceleri sokaklar henüz aydınlatılmadığından insanlar ancak ellerinde fenerlerle dışarı çıkabilmektedirler. II. Abdülhamit dönemine geldiğinde geceleri sokakta fenerle dolaşmak gibi bir mecburiyet nispeten kalmamıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise artık kadınlar da dâhil olmak üzere gece yarısına kadar sokaklar ıslıl ıslıl ve kalabalıktır. Bkz. Refik Halid Karay, *Üç Nesil Üç Hayat*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2015, s. 128-139.

⁸ Halûk Y. Şehsuvaroğlu, “İstanbul'da Yüz Sene Evvelki Zabıta Vakaları”, *Taha Toros Arşivi*, tarihsiz. Erişim adresi: <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/17691>.

⁹ Güven Şeker ve Uğur Baytun, “Geçmişten Günümüze Kent Güvenliğinde Mahalle Ölçekli Güvenlik Uygulamaları: Çarşı Mahalle Bekçiliği”, *Tarihte Türk Polis Teşkilatı Sempozyumu*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2013, s. 325.

¹⁰ Abdülkadir Özcan, “Asesbaşı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 3, 1991, s. 464.

bilgilerin aktarıldığı bir makalede verilen bilgiye göre, eskiden şehirlerde zabıta işlerini gören askerlere Yasakçı adı verilmekteydi. Ancak Batılılaşma dönemiyle beraber kent güvenliğine bakan birimleri anlatmak amacıyla “polis” tabiri ortaya çıkmış, bunun yanı sıra “zaptıye” ifadesi de yeniden kullanılmaya başlamıştı.¹¹ Yasakçıların yeniçerilerin arasından seçilmesindeki başlıca neden, yeniçerilerin talim ve terbiye itibarıyla muntazam asker oluşlarıydı.¹² Gerçekten de, Osmanlı Devleti'nde modern anlamda merkezî bir polis teşkilatının kurulmasından önceki dönemde emniyet ve asayişin sağlanması askerî sınıfın yükümlülüğüne verilmiş olan bir görevdi. Özellikle de İstanbul ve diğer büyük şehirlerde bu ihtiyaç çok katmanlı ve girift bir hiyerarşik sistem çerçevesinde karşılanmıştı.¹³

Demek ki, modernleşme döneminden itibaren salt teknik ya da kültürel meseleler değil ve fakat aynı zamanda asayişin temini de bu süreçten etkilenmişti. Yasakçının yanı sıra “böcekbaşı” adıyla anılan görevlilerin de yerel asayişin muhafazasından ikinci dereceden sorumlu memurlardan olduğu anlaşılıyor. Böcekbaşının durumunu özel kılan nokta, bu makamın bir nevi casusluğa dayandırılmış ve nispeten daha “sivil” karakterli bir hizmet olmasıdır. Böcekbaşının maiyetinde, eskiden türlü suçları işleseler de zaman içinde pişman olup tövbe eden kadın ve erkekler bulunuyordu. Bu kişiler çarşıları, pazarları ve sokakları dolaşarak düzene aykırı hareket edenleri yakalıyorlar, suç işledikten sonra kaçarak yetkililerden saklanan suçluları meydana çıkarıyorlar ve bunları böcekbaşının huzuruna getiriyorlardı.¹⁴ Derviş Okçabol tarafından zamanımızdaki “sivil polis”e benzetilen böcekbaşı, ele geçirdiği suçluları Ağakapısı'na, Yeniçeri ağasının evine ya da Babacafer Zindanı'na gönderiyordu. Buradaki suçlarının işledikleri kabahatin derecesine göre elleri, kolları, kulakları kesilebildiği gibi “mükerrer mücrim”lerin idam edildiği de olmaktadır.¹⁵

Geceleri şehir sakinlerinin güvenliğini sağlamakla yükümlü olan bekçiler, Osmanlı şehir hayatında seçkin bir yere sahiptir. Bekçilerin ortaya çıkış tarihi kesin olarak belirlenemese de, görünüşe göre Osmanlı Devleti'nin en eski dönemlerine dayanan bir kurum söz konusudur.¹⁶ Bekçi, nispeten modern döneme ait bir tabirdir. Bekçi, bir yeri korumakla görevli olup eskiden başta İstanbul olmak üzere birçok büyük kentte mahalle bekçilerinin halk yaşayışı içinde oldukça önemli bir yeri vardı. İhtiyar heyetine bağlı olarak görev yapan mahalle bekçileri, bir ellerinde fener bir ellerinde ucu demirli kalın ve uzunca bir sopa ile sabaha değin sokakları dolaşan, halkın huzur ve güvenliğini sağlayan kamu görevlisiydi.¹⁷ Bekçinin Osmanlı emniyet kültüründeki kökenlerine ise en detaylı biçimiyle Evliya Çelebi'nin *Seyahatname* adlı eserinde rastlıyoruz. Ne var ki, ünlü seyyah burada bekçi grubundan bahsederken yerel asayişten sorumlu bu grubun üyelerine “bekçi” yerine Farsça bir tabirle “Esnâf-ı Pâsbân-ı İstanbul” der. Çelebi'ye göre, o dönemde yani 17. yüzyılın ortalarında İstanbul'daki bekçilerin sayısı 12.000'dir. Ancak bu sayının 40.000 olduğu da tahmin edilmektedir ama Çelebi'ye göre bu rakam abartılmış bir değere işaret eder. İstanbul bekçilerinden 300 kadarı Eski ve Yeni Bedestan bekçileridir. Geri kalanları ise her gece sabaha kadar İstanbul'un asayişini temin ederlerdi.¹⁸

¹¹ Asayiş Şube Müdürü Mehmed Mansur, “Zabıta Tarihi Tedkikatından: Osmanlı Devletinin Tesisinde İstanbul'un Fethine Kadar Zabıtamızın İlk Şekli”, *Polis Mecmuası*, Cilt: 9, Sayı: 152, 1 Ağustos 1338 (1 Ağustos 1922), s. 839.

¹² Derviş Okçabol, *Türk Zabıta Tarihi ve Teşkilat Tarihçesi*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2016, s. 31.

¹³ Mehmet Mert Sunar, “Kavanin-i Yeniçeriyan'a Göre Yeniçerilerin Emniyet ve Asayiş Görevleri”, *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, (Ed: Yücel Yiğit), Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2017, s. 260.

¹⁴ İbrahim Feridun, *Polis Efendilere Mahsus Terbiye ve Malumat-ı Meslekiye* (Haz: Muhittin Karakaya ve Veysel K. Bilgiç), Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2010, s. 170.

¹⁵ Okçabol, *age.*, s. 45.

¹⁶ Noémi Lévy, “Yakından Korunan Düzen: Abdülhamid Devrinden İkinci Meşrutiyet Dönemine Bekçi Örneği”, *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar*, (Der: Noémi Lévy ve Alexandre Tourmarkine), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2008, s. 138.

¹⁷ İ. Hüseyin Gülşen, “Çarşı ve Mahalle Bekçileri: Bekçi Baba”, *Polis Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 19, 1999, s. 8.

¹⁸ Evliya Çelebi Mehmed Zillî ibn-i Derviş, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi I* (Haz: Ahmed Cevdet). İkdâm Matbaası, Dersaadet 1314 (1898), s. 520.

2. Asayişin Belkemiği: Bekçi Baba!

Ferdan Ergut'un *Modern Devlet ve Polis* adlı çalışmasında da belirttiği gibi, Tanzimat, sivil ve "rasyonel" bir bürokrasinin oluşumuyla yeni bir dönemin başlangıcına işaret ediyordu. Bu dönemde sivil bürokrasinin başlıca hedeflerinden biri de polislik işini ordunun elinden almaktı. Bu bağlamda, polisin merkezîleşmesi ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından gerçekleşebilmişti. Ergut'un "dolaylı idare" adını verdiği döneme özgü yönetsel sistemin etkisiyle birbirinden farklı güç odakları eşzamanlı olarak ve çoğu kez birbirleriyle çatışarak hayatta kalmaya çabaladığı gözlemlenmişti. Polislik işi de bu alana dâhil olduğundan, bu dönemde temelde yerel toplumsal güçlerin "kollektif sorumluluğu" ilkesi uyarınca var olmaya devam etmişti.¹⁹ Bunun en açık anlamı, bekçiliğin de Ergut'un bahsettiği "kollektif sorumluluk" bağlamında yerel asayişin dinamiklerini yine yerel ahalinin tercihlerinden hareketle kuran toplumsal duygudaşlık çemberine dâhil olduğudur.

18. yüzyıl bekçisine ait bir gravür.²³

Anlaşılan o ki, eski İstanbul'da bekçiler bir nevi hizmetçilik görevi de ifa ediyorlardı. Bir farkla ki, kadın hizmetçilerin hanelerde barınmasında herhangi bir sakınca görülmezken bekçiler kendilerine ait kulübelerde ya da kahve veya dükkânların üzerinde kendilerine tahsis edilen odalarda yaşamak ve bekçiliğini yaptıkları mahalle halkının yalnızca güvenini değil her türlü rahatını da temin etmek durumundaydılar. Bekçilerin asayiş dışı işleri de gönüllü biçimde

Osmanlı İstanbul'unda bekçiliğin devletçe teşkilatlandırılmasından önceki dönemde bekçilerin güven usulüne göre bekçiliğini üstlenmeye aday olduğu mahallenin halkı tarafından müşterek bir fikir birliği üzerine tayin olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten de, bekçiler, mahallelinin Meclis-i Şer'e başvurmaları ve kadının resmî yazısı "mürasele" ile tayin edilirdiler. Mahalle halkının güvenini kazanan bekçiler, imamların, muhtarların ve bekçibaşların emrinde mahallenin güvenlik ve belediye işleriyle uğraşırlardı. Herhangi bir uygunsuzluk, hırsızlık ve buna benzer olaylarda görevlilere yardımda bulunur, doğum, ölüm, düğün, hastalık, askere alma ve savaş ilanı gibi hâllerde gerekli hizmetleri görürlerdi.²⁰ Hatta bekçiler evlere su bile taşırlardı ki kendileri bu yüzden kimi zaman "bekçi" yerine "saka" lakabıyla tanınırdı.²¹ Ayrıca eski dönemlerde motorlu testereler olmadığı için, evlerin kışlık çamaşır odunlarını da bekçiler yarar; halıları ve kilimleri arsaya götürür, silker; denizde yıklarlardı. Evden eve taşındığı zaman da taşınma işine yardımcı olurlardı.²²

¹⁹ Ferdan Ergut, *Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 83.

²⁰ Cem Atabeyoğlu, "Bekçiler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 2*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1993, s. 125.

²¹ Burhan Felek, "O Devirde Zabita", *Taha Toros Arşivi*, 30.12.1979. Erişim adresi: <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/32811>.

²² Mahmut Yesari, "Bekçiler", *Taha Toros Arşivi*, tarihsiz. Erişim adresi: <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/30398>.

²³ A. Racinet, *Le Costume Historique*, Librairie de Firmin-Didot, Paris 1876, s. 369.

gerçekleştirmiş olmaları ihtimali çok yüksektir. Seçim Gider'in de altını çizdiği gibi, çarşı ve mahalle bekçileri genellikle memleketlerinde veya memleketlerine yakın bölgelerde görev yaptıkları için, içinde buldukları toplumların her türlü sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik şartlarını en iyi bilen, yöresel lehçe farklılıklarını anlayan kişilerdi. Bu da onların bilhassa bazı kişilerle hemşerilik ilişkileri geliştirmelerine neden oluyordu.

Bir erkeğin kadın işi olarak görülen halı, kilim yıkama ya da ziyadesiyle güç gerektiren odun kırma veya taşınma gibi işlerde ahaliye yardımcı olması, asayiş de mahallelerden aldığı bahşişle temin eden bekçinin bu görevleri ekstra bir gelir elde etmek amacıyla yaptığına işaret etmektedir. Her mahallenin birçok bekçisi olup başlarında bir bekçibaşı vardı. Bekçibaşı, emrinde bulunacak bekçileri kendi seçer ve mahallede vazifelendirirdi. Bekçibaşılar mahallede oturan herkesten topladıkları paradan maiyetlerindeki bekçilere bir miktar ücret veriyordu. Bununla beraber, bekçilerin elde ettikleri gelirin büyük bir bölümünü mahalle halkının hususi işlerini yapmak suretiyle aldıkları ücretler oluştuyordu.²⁴

Reşad Ekrem Koçu da *Tarihte İstanbul Esnafı* adlı eserinde yukarıdaki savı teyit eder. Koçu'ya bakılırsa, İstanbul'un eski mahalle bekçileri Anadolu'nun muhtelif illerinden gelen, sağlam vücut yapısına sahip ve dürüstlüğüne kefalet edilen bekâr erkeklerden ibaretti. Bekçi mahalle halkının yardımlarıyla geçimini temin ediyordu ve halk da ona karşı canını, malını ve ırzını emanet etmekten çekinmiyordu. Hatta bu nedenle bekçiler zaman içerisinde "bekçi baba" unvanıyla anılır olmuşlardı.²⁵ *Servet-i Fünûn*'da "Mahalle Bekçileri" başlığıyla verilen bir yazıda bekçilerin mahalleliyle olan ilişkilerinin yanı sıra dış görünüşüne ilişkin özellikler olağanca canlılığıyla şu şekilde betimlenmiştir:

"Bütün mahalle çocukları daha pek küçük yaşta iken bekçi babayı tanırlar. Başında abanî sarığı, sırtında lacivert saltası, geniş ve kısaca şalvarı, beyaz yünlü kuşağı, nalçalı kundurası kalınca sopası yavrucakların zihninde menkûş olur. Komşulardan birçoğunu öğrenmemiş, henüz tanışmamış olan bir çocuk herkesten evvel bekçi ile aşinalık peyda eder... Ramazanda davulundan, geceleri sopasından, yangınlarda sadâsından bekçiyi tanımış, bilmıştır".²⁶

Bekçilerin güvenliği için nöbet tuttıkları mahallelerin ayrılmaz bir parçası olmaları bayram günlerinde harçlık toplamak üzere evlerin kapılarına giden ilk grup olmalarından da anlaşılmaktadır. Mahallelerde komşuların birbirine gidip bayram tebrikinde bulunmalarının haricinde, evleri ilk olarak bekçiler ziyaret ederlerdi. Davulu daha çok mahalle bekçilerinin en genci çalar, yaşlı bekçiler de kapılardan bahşiş toplardı. Bekçilerin birinin elinde sırık durur; o sırık, evlerden birinin penceresine uzatılır, içeriden de sırığın ucuna basma, mendil ya da değişik hediyeler bağlanırdı.²⁷

İstanbul mahallelerinde bekçi-halk ilişkilerinin samimiyeti dönemin edebî eserlerine de yansımış, ortaya bekçilerle ilgili beyitler barındıran destanlar çıkmıştır. Özellikle ramazan aylarında okunan manilerden derlenen *Ramazannâme* adlı eserde 1826 yılının Ramazan ayında söylenen mânilerin içinde bekçilere ilişkin de hayli bilgi mevcuttur. Bu dörtlüklerde, dönemin bekçilerinin yaşam tarzına ilişkin önemli ipuçları bulmak mümkündür. Mesela söz konusu eserde "Bekçi İftârı" başlığıyla verilen mânideki bir dörtlükte eski İstanbul'un bekçilerinin sopa kullanmaktaki ustalığını görürüz. Zira yukarıda andığımız mânideki dörtlük bu durumu şöylece vermektedir: "Bekçi hâlini bildirdi / Dolmayı kendi doldurdu / Sofraya bakan kediyi / Bekçi sopayla öldürdü".²⁸

²⁴ Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta*, Kozan Ofset, Ankara 2008, s. 235.

²⁵ Reşad Ekrem Koçu, *Tarihte İstanbul Esnafı*, Doğan Kitap, İstanbul 2016, s. 107.

²⁶ İmzasız, "Musâhabe (Yaz Manzaraları - Mahalle Bekçileri - Amerika Zenginleri)", *Servet-i Fünûn*, Cilt: 31, No: 792, 15 Haziran 1322 (28 Haziran 1906), s. 178.

²⁷ Uğur Gökteş, "Bayramlar (Osmanlı Dönemi)", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 2*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1993, s. 108.

²⁸ Anonim, *Ramazannâme* (Haz: Âmil Çelebioğlu). Tercüman Yayınları, İstanbul 1984, s. 61.

Neredeyse II. Meşrutiyet'e değin mahalle bekçilerine ateşli silah kullanma ruhsatı verilmemiş, bu da bekçilerin yegâne silahının ucu demirle kaplanmış sopalar olmasına neden olmuştu. Burhan Felek'in anılarında bahsettiği gibi, esasen sokakta silahlı hırsız yakalamak pek de olmuş bir şey değildi. Zaten o devirlerde insanların tabanca taşıyanları pek nadirdi. O devrin silahı bıçak, saldırma ve kamadan ibaretti. Bir de sustalı çakı denilen 10-15 santim kadar tek ağzı olan ve bir sustaya dokununca açılıveren bir silah vardı ki, çoğu kimse bu silahı taşımayı tercih ediyordu.²⁹

Anlaşılan o ki, bekçiler bu sopayı yukarıda anılan türden silahlardan birini taşıyan hırsızları, serserileri ya da halkın huzurunu kaçıran sarhoşları terbiye etmekte kullanmış ve bu işte de mahir hâle gelmişlerdi. Zira Mahmut Yesari *Amca Bey* mecmuasındaki bir makalesinde bekçilerden bahsederken bekçinin İstanbul'un en çetin kış gecelerinde bile kara koyun postu gocuğunu giyerek elinde ucu demirli lobutuyla saatleri, dakikaları vurarak mahallenin sokaklarını dolaştığını söylemektedir. Yazara göre, belki bekçinin belinde tabancası yoktu ama elindeki sopanın sesi hırsızları ve serserileri tabancadan daha çok korkutuyordu.³⁰ Bu ifade, Sadri Sema tarafından *Eski İstanbul Hatıraları*'nda da doğrulanır. Ona göre, geceleri kalın sopalarının demir uçlarını taşlara vurarak sokakları dolaşan bekçilerin yanı sıra yanlarında dört

Yaşlı bir bekçi çizimi.³⁴

beş askerle devriye gezen polislerin çıkardığı sesler evlerindeki İstanbul ahalisinin içinde bir emniyet duygusunun yükselmesini sağlıyordu.³¹ 1888'de Beyoğlu'na ilişkin gözlemlerini Kesnin Bey takma adıyla kaleme alan Eugene-Jacques Chesnel, gazla aydınlatmanın yanı sıra bekçi teşkilatının organize edilmesiyle geceleri görülen saldırı eylemlerinin ve soygunculuğun eskisine kıyasla ciddi biçimde azaldığını kaydetmişti.³² Bertrand Bareilles de Beyoğlu, Galata ve İstanbul'un banliyölerindeki yaşantıyı aktardığı eserinde benzer bir ifadeyle gece karanlığında düzenli aralıklarla kaldırma indirilen bir değnek darbesinin çıkardığı seslerden bahsetmektedir. Bu ses gece vakti sokaktan geçen bekçiden gelmektedir. Bekçinin değnekle kaldırımı dövmesi, yöre ahalisine huzur içinde uykuya dalabileceklerini belirten bir işaretti.³³

Ne var ki, hırsızlık olaylarının sıklaştığı dönemlerde mahalle bekçileri geceleri sokakların emniyet altına alınmasında yetersiz kalabilmiştir. Bu durumda, yetkililer mahalle bekçilerinin elini temizlik işçileriyle güçlendirmeyi tercih etmiştir. 1896 yılındaki bir arşiv belgesine göre,

²⁹ Burhan Felek, *agy.*

³⁰ Reşad Ekrem Koçu, *age.*, s. 114.

³¹ Sadri Sema, *Eski İstanbul Hatıraları* (Haz: Ali Şükrü Çoruk). Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, s. 140.

³² Kesnin Bey [Eugene-Jacques Chesnel], *The Evil of the East or Truths About Turkey*, Vizetelly & CO., Londra 1888, s. 173.

³³ Bertrand Bareilles, *Constantinople: Ses Cités Franques et Levantines (Péra - Galata - Banlieue)*, Editions Bossard, Paris 1918, s. 86.

³⁴ *İstanbul Ansiklopedisi 5*, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1961, s. 2411.

mahallelerde meydana gelmesi muhtemel hırsızlık vakalarının önlenmesi için gereken sayıda “tanziât amelesî” bekçilere destek olarak verilecekti. Bu temizlik işçilerinin mesuliyeti belediye dairelerinden birinin gözetimine bırakılacak, işçiler de hizmetleri karşılığında münasip bir miktar parayla ödüllendirilecekti.³⁵ 1896'da Taşnaksütyun Cemiyeti'ne mensup bir grup Ermeni teröristince gerçekleştirilen Osmanlı Bankası baskını sonucunda kentte Ermenilerce gerçekleştirilebilecek eylemlere ya da İslam ahali tarafından Ermeni nüfusa yönelik meydana getirilebilecek saldırılara karşı önlem olarak da benzer bir yola başvurulmuştur. 21 Ağustos 1897 tarihli bir arşiv belgesine göre, hükümet bir önceki yıl vuku bulan Ermeni hadisesi dolayısıyla İstanbul'un asayişini tahkim etmek yoluna gitmiş, bunun için de temizlik işçileriyle yeter miktarda belediye müfettişi ve çavuşunu ek kuvvet olarak mahalle bekçilerinin yanına vermiştir.³⁶

3. II. Meşrutiyet'te Merkezleşme Arayışı ve Zabitanın Dönüşümü: “Bekçi Baba”dan Memura

İstanbul gecelerinin asayişinden sorumlu birimlerden biri olan bekçilik çoğu zaman eleştiriye maruz kalıyordu. Bekçiler her ne kadar sorumlu oldukları bölgenin halkı tarafından makbul insanlar olarak görülmekteyseler de görevlerini layıkıyla yerine getirip getiremedikleri sürekli sorgulanmaktaydı. Örneğin *Stamboul* adlı gazetenin 23 Ocak 1895 tarihli nüshasında bekçilerin soygunlar karşısındaki beceriksizlikleri, hantallıkları ve işlerini ellerine yüzlerine buluşturdukları şu şekilde vurgulanmaktadır:

“Etrafta insanların olup olmadığına aldırmadan, başıboş köpekler gibi sokakları serinkanlılıkla arşınlayan bu adamların icraat ve taktiklerine bel bağlamak çocukça ve dahası tehlikelidir. Bekçiler yarı-askerî bir yönetmeliğe tâbi tutulan, ‘özel olarak görevlendirilmiş bir kuvvet’ olsaydı, sağlayacakları gerçek faydayı görürdük. Fakat öyle olmadıklarından, onlardan disiplin ve titiz bir denetim beklemek yersizdir. Bekçiler daha ziyade Offenbach'ın *Haydutlar* operasından çıkmış gibidirler...”³⁷

Haberden de anlaşılacağı üzere, 19. yüzyılın sonlarına doğru bekçilik kurumu artık kendisinden bekleneni pek de veremeyen bir tür kent şövalyeliği kalıntısına dönüşmeye başlamıştı ya da en azından durumun böyle olduğuna ilişkin genel bir kanı oluşuyordu. 1896 yılına ait bir arşiv belgesi ise mahalle bekçilerinin vazifelerinde kusur etmekle kalmayarak bekçiliğin gerektirdiği kılık kıyafet düzenine uymayı da ihmal ettiklerine vurgu yapmaktadır. Beyoğlu mutasarrıflığından alınan yazıya göre, bekçilerin bu durumu karşısında mutasarrıflıktaki yetkililer mahalle bekçilerinin tayininde başrolü oynayan imamlardan bazılarını çağırarak onlara ihtarda bulunmuştu. Ancak mutasarrıflığın bu hareketi de mevzuata aykırı bulunmuş olacak ki, görevini ihmal eden bekçileri uyarma işinin bölgelerindeki komiserlere ait olduğu belirtilmişti.³⁸ Öte yandan, bekçilerin kıyafetleri konusundaki düzenlemenin II. Meşrutiyet'te bile yerinde gerçekleştirilemediği düşünüldüncü bu uyarı ilginçleşmektedir. Zira İstanbul'daki mahalle bekçilerinin belirlenmiş bir kıyafeti yoktu. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında şehre bekçi olmak üzere gelenler, yöresel kıyafetlerini değiştirmeden sadece ellerinde ucu demirli ağır bekçi sopalarıyla dolaşırlardı.³⁹

³⁵ B.O.A., *İ.HUS.*, 49/114, 13 Eylül 1312 (25 Eylül 1896).

³⁶ B.O.A., *DH.TMIK.M.*, 37/75, 9 Ağustos 1313 (21 Ağustos 1897).

³⁷ Akt. Noémi Lévy-Aksu, *Osmanlı İstanbulu'nda Asayiş 1879-1909* (Çev: Serra Akyüz), İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 139.

³⁸ B.O.A., *Y.PRK.ZB.*, 18/57, 17 Teşrinisani 1312 (29 Kasım 1896).

³⁹ Eyüp Şahin, *Çarşı ve Mahalle Bekçileri*, Türk Polis Teşkilatı Yayınları, Ankara 2018, s. 75.

Buna ilaveten, birtakım kimselerin bekçilik kurumunu sömürmeye çalıştıkları da anlaşılmaktadır. 1902 yılının sonundaki bir arşiv belgesi bu durumdan bahsederek verilen emrin aksine bekçi istihdam etmesinden dolayı Uzun Şecaattin Mahallesi İmamı Halil Efendi'nin aleyhinde dava açıldığından söz etmektedir.⁴⁰ Bazı arşiv belgeleri ise yukarıdaki iddiaların aksine İstanbul'da hâlâ şövalye ruhlu, gözü pek bekçiler bulunduğunu göstermektedir. Mesela

1887 yılındaki bir olayda İngiltere Postanesi civarında Sabuncu Ali adlı şahsı yaralayarak ölümüne sebebiyet veren Saffet'i derdest eden mahalle bekçisi Harputlu Mehmed Ali, bu hizmetine karşılık Beyoğlu mutasarrıflığınca ödüllendirilmek istenmişti. Mutasarrıflık tarafından yetkililerle gerçekleştirilen yazışmalar sonucunda Mehmed Ali'nin bu hizmeti takdire şayan bulunarak kendisine beşinci dereceden bir Mecidi nişanıyla ödüllendirilmesine karar verilmişti.⁴¹ 1900 yılında bir gece bölgedeki bir hırsızlık vakasına müdahale eden Ortaköy civarındaki Hacı Muhiddin Mahallesi'nin bekçisi İsmail taltif edilmişti.⁴² 1901 yılının Ağustos ayında ise Yenibahçe yakınlarındaki Mustafa Paşa Mahallesi bekçilerinden Müslim'in, cinayet zanlılarını yakalamadaki başarısından ötürü iftihar madalyasıyla ödüllendirilmesi kararlaştırılmıştı.⁴³

20. yüzyılın başlarından bir bekçi baba kartpostalı.⁴⁴

Bir ihtimal, bekçinin kamuoyunda pejoratif biçimde betimlenmesinin altında yatan asıl nedenin çoğu zaman yöneticilerin kendilerine tanıdığı yetki alanlarını aşan bu toplumsal karakteri bir şekilde kontrol altında tutmak istediğini düşündürmektedir. Bunun için de bekçiliğin merkezi otoritenin direktiflerinden görece bağımsız hareket ettiğinden işlevini yitiren bir yerel emniyet birimi olduğuna vurgu yapmayı gerektiriyordu. Böylece bekçilik devlet tarafından daha nizami çerçeveye oturtulabilecekti.⁴⁵ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 yılında II. Abdülhamit'i meşruti yönetimi yeniden ilan etmeye zorlamaları bu bakımdan

⁴⁰ B.O.A., *DH.MKT.*, 599/2, 20 Teşrinisani 1318 (3 Aralık 1902).

⁴¹ B.O.A., *İ.DH.*, 1024/80789, 12 Mart 1303 (24 Mart 1887).

⁴² B.O.A., *DH.MKT.*, 2400/7, 24 Ağustos 1316 (6 Eylül 1900).

⁴³ B.O.A., *DH.MKT.*, 2524/75, 8 Ağustos 1317 (21 Ağustos 1901).

⁴⁴ Murat Bardakçı, "Yıllar Sonra Tekrar Gördüğümüz 'Bekçi Baba' Edebiyatımızda Bile Yer Etmiştir", *Habertürk*, 20.08.2017.

⁴⁵ Öte yandan, bekçilerin eski görkemini kaybetmelerinin kimi yazarlar tarafından tepkiyle karşılandığı da görülmektedir. Ahmed Rasim, *Muharrir Bu Ya* adlı eserinde bu durumdan yakınlıkla Şehremaneti'nin bekçilerin ellerine gürtlü çocukları avuturcasına birer düdük verdiğini, bekçilerin eskisi gibi yerel ahaliyi nara atarak uyandırmaktan alıkonulduğunu belirtmektedir. Bkz. Ahmed Rasim, *Muharrir Bu Ya*, MEB. Yayınları, İstanbul 1990, s. 355.

anlamlıdır. Zira müteakip süreçte yönetimi tedricen ele geçiren İttihatçılar döneminde önce Balkan Savaşları ve sonra da I. Dünya Savaşı patlak vermiş, bu durum da bilhassa payitaht İstanbul'daki asayişin temini açısından merkezîleşme arayışında olan bu gruba gereken bahaneyi vermiştir. Gerçekten de, İstanbul kamu düzeninin sürdürülmesi açısından özel bir yere sahipti çünkü devletin başkentiydi. Bütün devlet kurumları ve politik gruplar burada toplanmıştı. İstanbul'da kamu düzeni temin edilemezse bu yeni rejim için korkutucu sonuçlar doğurabilirdi.⁴⁶

Öte yandan, İttihatçıların eski rejimin birçok uygulamasına karşı besledikleri önyargı da polis teşkilatıyla birlikte bekçilik müessesesinin de yeniden düzenlenmesini açıklamakta başlıca argümanlardan biridir. Hatta bu o kadar açıktır ki, II. Meşrutiyet'in ilk yılında, yani 1909'da bekçiliğin ortadan kaldırılması ve yerine "mahalle çavuşu" ya da "emniyet çavuşu" adı verilecek yeni bir mahallî güvenlik ünitesinin oluşturulması yolunda bir teklif bile gündeme getirilmiştir. Ancak bu değişiklik önerisinin hayli yüzeysel kaldığı anlaşılmaktadır. Zira "mahalle / emniyet çavuş"ları da aynı bekçiler gibi ahali tarafından "hüsn-i hâli musaddak" kimseler arasından seçilecekti.⁴⁷

Bu önerinin hayata geçirilemediği anlaşılmaktadır çünkü hükümet çavuşluk uygulamasından vazgeçmiş ve bekçilerin durumunu düzenlemek üzere aynı yılın temmuz ayında *Mahalle Bekçileri Nizamnamesi* adıyla 41 maddelik bir kanun metni yayınlamıştır. II. Meşrutiyet'te bekçiliğe ilişkin getirilen yasal düzenlemelerin en detaylısı budur. 1914 yılında ise *Çarşı ve Mahallat Bekçileri Hakkında Kanun-ı Muvakkat*'in yayımlanmasıyla 1909 düzenlemesine ek maddeler getirilmiştir. Söz konusu metin, mahalle bekçilerinin seçimleri ve tayinleri, mahalle bekçilerinin nitelikleri, bekçilerin elbiseleri ve silahları, bekçilere verilecek ücret, bekçilerin vazifeleri ve bekçi değişikliği ile bekçilerin işten çıkarılmaları gibi birçok konuyu açıklığa kavuşturmuştur.

Buna göre, mahalle bekçilerinin hukuksal statüsü "ecir" yani "ücretli işçi" şeklinde belirlenmişti. Bunların işe alınması ve tayinleri Zaptiye Nezareti'nin yetki alanındayken denetimleri de belediyeye aitti. Mahalle bekçileri İstanbul'da mahallelerin tabii bulunduğu belediye dairelerinde yer alan heyetler tarafından seçilecek ve adayların bekçiliğe uygun vasıfları taşıyıp taşımadıkları zabıta tarafından araştırılacaktı. Her mahalle için tayin edilecek bekçi sayısı en az iki olacaktı. Eğer mahalle genişlik bakımından iki bekçinin idare edebileceğinden çok daha büyükse bunlara gereği kadar bekçi ilave edilebilecek, bir mahalledeki hane sayısı elliden az ise bu mahalle civarındaki en az haneli başka bir mahalle ile birleştirilecekti.⁴⁸

Mahalle bekçisi olmak isteyen kişilerin taşınması gereken vasıfların başında Osmanlı tebaasından olmak geliyordu. Bu gibi kimseler daha önce cinayetden ya da cünhadan hüküm giymemiş olması, ayrıca yirmi beş yaşından küçük ve kırk beş yaşından da büyük olmamaları gerekiyordu. Bekçi namzetleri ahlak ve sağlık açısından da güvenilir olmalıydı. Burada önemli bir mesele de bekçi olarak tayin edilecek kimselerin zabıta tarafından "kefâlete rabt" edilmeleri ve bekçilik görevini ifa ettikleri müddetçe asayişinden sorumlu tutulacakları mahalledeki bir evde ikamet etmeye mecbur tutulmalarıydı.⁴⁹

Mahalle bekçiliğine getirilen önemli bir yenilik de bekçilerin eskiden yeri geldiğinde silah olarak da kullanmak amacıyla yalnızca ucu demirli bir sopa taşımalarına karşılık yeni bekçilerin içerisinde kurşun bulunan bir revolver taşımalarına müsaade edilmesiydi. Dahası, bekçiler de aynı polisler ya da askerler gibi bir örnek giyineceklerdi. Bekçilere birer düdüğü,

⁴⁶ Deniz Dölek-Sever, *Istanbul's Great War: Public Order, Crime and Punishment in the Ottoman Capital, 1914-1918*, Libra Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 112.

⁴⁷ B.O.A., *BEO.*, 3493/261975, 4 Şubat 1324 (17 Şubat 1909).

⁴⁸ B.O.A., *BEO.*, 3767/282513, 18 Temmuz 1325 (31 Temmuz 1909).

⁴⁹ B.O.A., *agb.*

sopa, her sene yenilenmek suretiyle birer ceket, pantolon ile bir çift ayakkabı ve her iki senede birer kaput verilecekti. Bekçilerin zamandan haberdar olması için mahallelere de birer kontrol saati asılacaktı. Bekçilerin ceketlerinin ve kaputlarının yakalarına görevli oldukları mahallenin adını ve numarasını belirten birer pirinç isimlik ilâştirilecekti. Bekçiler silahlarını ya da elbiselerini kötüye kullanmaları hâlinde hem verdikleri zararı tazminle yükümlüydüler hem de görevlerinden kovulup bir aydan bir yıla kadar hapsedilebileceklerdi.⁵⁰

Mahalle Bekçileri Nizamnamesi'nde bekçilerin alacağı ücret meselesi de bir açıklığa kavuşturulmuştu. Buna göre, hem bekçilerin ücreti hem de elbise, silah ve benzeri ihtiyaçlarının karşılığı olmak üzere tayin olunacakları mahalle ahalisinden "tanzifât rûsûmu" yani "temizlik ücretleri" miktarında bir resim alınacaktı. Bu resmin hesaplanması, tahsili ve kayıt altına alınması işi de temizlik dairesinin tahsildarlarıyla kâtiplerine düşüyordu. Nizamname, bekçileri alacakları aylığı da tayin etmişti. Mahallelerden alınacak resimlerden elde edilen meblağdan her bekçiye aylık iki yüz kuruş ücret ödenecekti. Böylece bekçilerin mahalle ahalisinden ayrıca para talep etmeleri yasaklanıyor, sırf bahşış alabilmek için odun kırmak ya da halı, kilim yıkamak gibi angarya işlerle uğraşmaları da engellenmiş oluyordu. Toplanan resim gelirinden bekçilerin maaşı, elbisesi ya da silahları gibi zaruri işlere harcananlardan arta kalan para ise belediyece hiçbir surette dokunulmamak kaydıyla Ziraat Bankası'na yatırılacaktı. Yine görevlerini yerine getirirken malul olanlara Ziraat Bankası'ndaki fazla paradan aylık yüz kuruş verileceği gibi görevi esnasında vefat eden bekçilerin ailelerine de aynı her ay aynı miktarda maddi yardımda bulunulacaktı. Nihayet, yirmi beş sene boyunca nizama uygun biçimde hizmet edip emekli olan bekçilere Ziraat Bankası'ndaki paradan bir senelik ücretleri ikramiye olarak verilecekti.⁵¹

Bekçilerin vazifelerinden bahseden kısmın girizgâhındaki bir ifade çok önemlidir. Buna göre, "mahalle bekçileri geceli gündüzlü münâvebeten kendi mahallelerini dolaşacak ve bunların vakt-i muayyeninde ifâ-yı vazife edip etmedikleri me'mûrîn-i zâbita tarafından mütemâdiyen teftiş ve hâmil oldukları kontrol sa'atleri muayene olunacak"⁵² Bu ifade iki açıdan oldukça çarpıcıdır: Bunlardan ilki, *Mahalle Bekçileri Nizamnamesi*'nin bekçileri eskisi gibi yalnızca gece vazifesi gören bir emniyet birimi olmaktan çıkartarak hem gece hem de gündüz bekçiliği usulünü getiriyor olmasıdır. İttihatçılar muhtemelen polis teşkilatının İstanbul'daki asayîşi temin etmekte yetersiz kaldığını görmüş, bekçileri de bir nevi polis gibi kullanmak istemişlerdi. Dikkati çeken ikinci nokta ise bekçi teşkilatının daha geniş bir emniyet örgütü olan polisin denetimine bırakılmasıdır. Bekçinin bir tür "yerel casus" veya mahallî asayîşin belkemiği gibi düşünölmeye başladığına açık bir kanıt, bekçilerin sorumlu oldukları mahallede şüpheli bir kimseyi takip etmeye yetkilendirilmeleridir. Bir bekçi, dikkatini çeken bir kimseyi mahalle hudutlarının bitimine kadar takip edecek ve kendi sınırlarından çıkıp da diğeri mahalleye dâhil olduğunda düdüğüyle (muhtemelen parolalı bir düdüğüyle) o mahallenin bekçisine de bölgesine şüpheli bir kişinin girdiğini haber verecekti. Bekçi, kendi mıntikasındaki bir evde, handa, otelde ya da benzer bir mekânda barınmak üzere başvuruda bulunan bir kimsenin hâlini şüpheli bulursa durumu derhâl ilgili polis karakoluna iletcekti.⁵³

Bekçiler suç işlemek kastıyla evlere, dükkânlara veya benzer mekânlara girmeye teşebbüs edenlerle daha önceden bu gibi bir suç işleyip kaçanları aynı polis memurları gibi kovalama yetkisine de sahiptilerdi. Suçluları tek başlarına yakalayamadıkları takdirde civardaki polis ve bekçilere yardım çağrısında bulunabileceklerdi. Yerel halk tarafından işlenen suçlarda da suçluları yakalamak bekçinin görevleri arasındaydı. Ancak suçluları takip esnasında karşı taraftan bekçilere bir saldırı gerçekleşmesi hâlinde yardım isteyebilseler de canları tehlikede olmadıkça, yani nefsi müdafaa durumu hariç olmak üzere silahlarını ateşlemeleri yasaktı.⁵⁴

⁵⁰ B.O.A., *agb.*

⁵¹ B.O.A., *agb.*

⁵² B.O.A., *agb.*

⁵³ B.O.A., *agb.*

⁵⁴ B.O.A., *a.g.b.*

Yeni tip mahalle bekçilerinin geleneksel bekçiliğin kimi özelliklerini korumasına da izin verilmişti. Örneğin eskiden bekçilerin en önemli işlevlerinden biri de evlerde doğru düzgün saatin bulunmadığı ya da bulunan saatlerin ayarlanması gerektiği için bir zaman hatırlatıcısına ihtiyaç duyan yerel halka sopalarını kaldırımlara belirli sayıda ve belirli aralıklarla sürterek kılavuzluk etmektir. Hatta bekçiler ellerindeki demir uçlu sopalarla zaman bildirme işinde o kadar ustalık kazanmışlardı ki, yarım ve çeyrek saatleri bile kendi usulleriyle hane halkına bildirebiliyorlardı.⁵⁵ *Mahalle Bekçileri Nizamnamesi* de bu geleneği devam ettirmeyi faydalı bulmuştu. Yine yerel halkla iç içe olan ve onları yakından tanıyan bekçilerin görevlerini aksatmamak şartıyla muhtaç kimselerin yardımına koşmalarına da müsaade ediliyordu ki, bu da geleneksel mahalle bekçiliğinin “kent şövalye”liğini andıran karakterini görece koruduğuna işaret etmektedir.⁵⁶

Abdullah Kardeşler tarafından çekilmiş bir bekçi fotoğrafı.⁵⁷

⁵⁵ Bekçilerin sorumlu oldukları mahallenin halkına saat konusunda sürekli bilgi vermeleri aslında salt bir enformasyon meselesi olmasa gerek. Bekçiler muhtemelen insanları güvenli hissettirmek için de sopalarıyla saatin kaç olduğunu halka beyan ediyorlardı. Zira onların sopalarından çıkan tıkırtı halk için evlerinde huzur içinde bulunmakla eşanlamlıydı. Yine de Thomas R. Macquoid'in dediği gibi, bu yöntem alaturka hesapla güneşin batışından sonra kaç saat geçtiğini insanlara bildirmenin bir yoluydu. Bkz. Thomas R. Macquoid, “Trades-Guilds of Constantinople”, *Littell's Living Age*, Cilt: 157, 1883, s. 824. Bunun ayrıca namaz vakitlerini hesaplamak için de pratik bir yol olduğu düşünülebilir.

⁵⁶ B.O.A., *agb*.

⁵⁷ *Revue Illustrée*, Yıl: 17, Sayı: 23, 15 Kasım 1902, s. 46.

Her ne kadar bekçilerin mahalle halkının günlük işlerine koşturmaları yasaklansa da bazı hususi durumlar buna istisna teşkil ediyordu. Bekçiler rutin hizmetlerini aksatmamak kaydıyla görevli oldukları mahallelerdeki düğün, sünnet ya da cenaze gibi hizmet gerektiren işlerde yer alabiliyorlardı. Bekçilerin sokakların huzurunu temin etmek için başka bir görevleri de sokakta hastalanarak ya da sarhoşluktan bilincini kaybederek düşüp kalan kimseleri evlerine göndermekle ve nereden geldiği ve kim olduğu meçhul olan kimselerle bekçiyle ya da yerel halkla rahatsız edici biçimde lakaytlık edenleri de en yakın polis merkezine ihbarla muvazzaflardı.⁵⁸

Bekçilerin görev yaptıkları mahalledeki boş evleri ve dükkânları gözetlemek gibi bir işleri de vardı. Bu muhtemelen bu gibi mekânlarda meydana gelebilecek münasebetsizlikleri önlemek adına konulmuş bir vazifeydi. Zira bu gibi boş alanlarda dilenci ya da serserilerin toplanması ya da eski İstanbul'da sık sık rastlandığı üzere buraların fuhuş mekânı olarak kullanılma ihtimali mevcuttu. Elbette bekçinin önceliği boş haneler veya dükkânlar değildi. Zira meskûn alanlar da daimi olarak o dönemde kenti sürekli tehdit altında tutan yangından mustarıptı. Ayrıca şahsi düşmanlıkların yol açtığı intikam güdüsü de kundaklama olaylarının vuku bulmasına yol açıyor, bu da bekçinin sorumlu olduğu mahallenin yangın dolayısıyla yok olması tehlikesini ortaya koyuyordu. Bu nedenle de, bekçiler bir mekânı kundaklamaya çalışanları ele geçirerek kanuna teslim etmeye, eğer geç kalmışlarsa ve mekân hâlihazırda kundaklanmışsa yangını söndürebilmek için acilen gerekli tedbirleri almaya mecburlardı. Eğer bir şekilde yangın başlamışsa, iki bekçiden birisi durumu mahalle ahalisine ilan ederek su tedarik etmeye çalışacak ve diğeri de en yakın polis karakoluyla yangına müdahale etmeleri için mahalle tulumbacılarına haber verecekti.⁵⁹

Bekçilerin hizmetlerine son verilmesi ise çeşitli şekillerde oluyordu. Bunlardan biri, bir bekçinin kötü hâl ve hareketlerinin görülmesiydi. Görevini yapamayacak derecede düşkün hâle gelen, eskiden bir suçtan hüküm giydiği anlaşılan ya da mahalle ahalisinin çoğunluğunun kararıyla yetkililere o mahallede istenilmediği bildirilen kimselere mensup oldukları mahallenin polis meclisinin alacağı bir kararla işten el çektirilebilecekti. Ayrıca mahalle bekçileri elli yaşına geldikleri andan itibaren her sene belediye doktorlarınca muayene edilecek, görev yapmaya muktedir bulunanlar altmış yaşına kadar çalışmaya devam edeceklerdi. Bedenen bekçiliğe uygun bulunmayanlar işten çıkarılacaktı. Bekçilik yapmasında herhangi bir sakınca görülmeyenler ise altmış yaşına geldiklerinde otomatik olarak emekliye ayrılacaklardı.⁶⁰ Yukarıdaki hükümleri içeren *Mahalle Bekçileri Nizamnamesi*'nin layihası 31 Temmuz 1909 tarihlidir. Fakat bundan birkaç ay sonra, 13 Ekim 1909'da söz konusu metne ilave olarak eklenen bir madde daha vardır. Buna göre, her kim görevlerini ifa ettikleri sırada saldırır ve dövmeye kalkarsa *Serseri Nizamnamesi* hükümlerine göre cezalandırılacaktı.⁶¹

1909 tarihli *Mahalle Bekçileri Nizamnamesi*, İstanbul'da bekçi teşkilatını düzenleme çabalarında bir milat noktası olsa da bundan beş yıl sonra *Çarşı ve Mahallat Bekçileri Hakkında Kanun-ı Muvakkat* başlıklı bir kanun metninin daha yürürlüğe konulduğu anlaşılıyor. I. Dünya Savaşı'nın başladığı ve ülke içinde, bilhassa da başkent İstanbul'da sıkı bir asayişe her zamankinden daha ziyade ihtiyaç duyulduğu bir dönemde yayımlanan bu dört maddelik ikinci nizamname 1909 tarihli öncülünün tamamlayıcısı olarak tasarlanmış olmalıdır. Nitekim bu metne göre, şehir ve kasabalardaki mahallelerde bekçi bulundurmanın zorunlu olduğu beyan edilmekte, çarşı ve mahalle bekçilerinin yirmi beş yaşından aşağı ve altmış yaşından da yukarı olamayacakları gibi iyi ahlaklı olmaları gerektiği belirtilmekte, bekçilere ödenecek ücretin "Tahsil-i Emvâl Kanunu"na uygun düşecek biçimde belirleneceğine değinilmekteydi. Ancak metindeki dördüncü madde, savaşın getirdiği olağanüstü şartların bekçileri bir bakıma polis

⁵⁸ B.O.A., *agb.*

⁵⁹ B.O.A., *agb.*

⁶⁰ B.O.A., *agb.*

⁶¹ B.O.A., *agb.*

mevkiine çıkardığını göstermesi açısından önemlidir. Maddeye göre, normalde zabıta kuvvetlerine yardımla mükellef olan bekçiler, vazifelerini ifa ettikleri süre boyunca polis memurlarının sahip olduğu yetki ve hakların aynısına sahipti.⁶²

Sonuç

Bekçi, Osmanlı İstanbul'unda asayiş konusunda bahsederken belki de en çok göz ardı edilen aktörlerden biridir. Bekçiler sahip oldukları yerel bağlar sayesinde mahalle(li) ile devlet arasında görünmez bir köprü kurmayı başarmışlardır. Böylelikle de halkın istekleriyle yönetimin beklentilerini eşzamanlı olarak idrak etmekte başarılı olmuşlardır. II. Meşrutiyet'in ilanından önceki dönemde İstanbul'daki mahalle bekçilerinin daha ziyade geceleri bölge halkının güvenliğini, yani mahallî asayişini temin etmek üzere gönüllü olarak bu işe başvuru yapan kimseler olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan, sözü edilen dönemin bekçilik algısı da bir tür lonca düşüncesi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bekçilerin bu gibi hem uykusuzluk hem de bedensel yorgunluğu bir arada barındıran bir mesleği icra edemeyecek kadar yaşlandıklarında, herhangi bir nedenle İstanbul dışına çıkmaları gerektiğinde ya da yaralandıklarında veya öldüklerinde yerlerini almak üzere “çırak bekçi”ler yetiştirmeleri de buna işaret etmektedir.

Mamafih II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde mahalle bekçiliğinin boyutu da *Mahalle Bekçileri Nizamnamesi*'yle büyük ölçüde değişmiştir. İttihatçıların asker kökenli politikacılar olması kadar Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve rejimin sıkılığına yönelik eleştiriler yetkililerin asayiş meselesine daha çok önem vermelerine neden olmuştur. Ayrıca II. Abdülhamit yönetiminin uygulamalarını görünmez kılmak için monarşinin kurumsal izlerini silmek de İttihatçı liderlerin hedeflediği bilinçli bir politika olduğundan bekçilik de bu durumdan nasibini almıştır. II. Meşrutiyet'in bekçisi artık salt geceleri değil gündüzleri de vazife başında bulunması gereken bir emniyet gücü olarak ve daha disiplinli hareket etmek kaydıyla yeniden tasarlanmıştır. İktidar-halk ilişkileri açısından düşünüldüğünde, bu yeni bekçi modelinin İttihatçı düşüncenin benimsediği militer modernleşme düşüncesiyle örtüştüğü görülür. Halkın güvenliği için görevlendirilen bekçilerin eskisi gibi usta-çırak ilişkisiyle yürütülen bir müessese olmaktan çıkartılarak neredeyse polislik gibi daha katı ve nizami çalışma prensiplerine bağlanması da bunu gösterir.

Mahalle Bekçileri Nizamnamesi'yle birlikte, yeni bekçi halk arasındaki sevecen ve yardımsever niteliğini yitirmeye başlamıştır. Elbette bu geleneksel bekçi prototipinin tamamıyla ilga edildiği anlamına gelmez ama artık bekçiden beklenen yalnızca asayişe ilişkin görevlerdir, dahası değil. Böylece göreve özgülenmiş bir kimlik olarak bekçi, halkın diğer ihtiyaçlarına da koşan bir “ahbap” ya da “tanıdık” olmaktan çıkartılmış, dört başı mamur bir ilkeler bütünüyle tanımlanmış bir memura dönüştürülmüştür. II. Meşrutiyet bekçisini daha önceki dönemin bekçisinden ayıran bir başka özellik de fiziksel müdahale kapasitesinin artırılmış olmasıdır. “Bekçi baba” artık toplumsal kimliğiyle bütünleşmiş olan sopasını hâlâ yanında taşımakla beraber görevine ilişkin yeni bir teçhizat sistemiyle donatılmıştır. Bekçiye gerektiğinde kullanabilmesi için silah verilmesi ve bir haberleşme aracı olarak bekçilere düdüklü kullandırılması, hükûmetin, bekçilerin asayişe ilişkin yetki alanını oldukça genişlettiğini gösterir.

Son tahlilde, *Mahalle Bekçileri Nizamnamesi* getirdiği maddelerle sadece yerel asayişin muhafazasında kent yetkililerinin elini güçlendirmek istememiş aynı zamanda modern bir bekçi teşkilatı oluşturmanın yollarını da aramıştır. Bunu gerçekleştirirken de bilerek ya da bilmeyerek bekçiyi tanıdık bir karakter biçiminde kanıksanmış olduğu mahalleden ayırıştırmak gibi bir yol izlemiştir. Bu bağlamda, mahalle bekçilerinin en önemli işlevlerinden biri olan casusluk da hükûmetçe göz ardı edilmiş gibi durmaktadır. Zira bekçinin “bekçi baba” olduğu dönemde halk

⁶² Mustafa Galib, *Nizamât-ı Umûmiye-i Zâbıtâ*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1337 (1921), s. 211-212. Söz konusu kanun metni Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki çeşitli tasniflerde de bulunmaktadır. Bkz. B.O.A., *DH.MB.HPS.M.*, 13/24; *DH.İ.UM.EK.*, 87/66 ve *DH.İ.UM.EK.*, 3/97.

arasındaki işleri de gördüğünden yerel ahaliyle sürekli iç içe olduğu ve kişisel ilişkiler kurduğu aşikârdır. Bekçinin, güvenliğinden sorumlu olduğu mahallenin halkıyla görev alanının dışına taşan samimiyetler kurması ona gerektiğinde oldukça mahrem bilgilerin kapısını açabiliyordu. Oysa *Mahalle Bekçileri Nizamnamesi* bekkilik kurumunu revize etmeyi amaçlarken onu bağlı olduğu yaşam alanından da görece uzaklaştırmayı ve “bekçi baba”yı modern devletin gözetimi altında, kendisi için önceden çizilmiş yasal yetki alanının haricine çıkamayan bir “memur”a dönüştürmeyi tercih etmiştir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- B.O.A., *BEO.*, 3493/261975, 4 Şubat 1324 (17 Şubat 1909).
 B.O.A., *BEO.*, 3767/282513, 18 Temmuz 1325 (31 Temmuz 1909).
 B.O.A., *DH.MKT.*, 2400/7, 24 Ağustos 1316 (6 Eylül 1900).
 B.O.A., *DH.MKT.*, 2524/75, 8 Ağustos 1317 (21 Ağustos 1901).
 B.O.A., *DH.MKT.*, 599/2, 20 Teşrinisani 1318 (3 Aralık 1902).
 B.O.A., *İ.HUS.*, 49/114, 13 Eylül 1312 (25 Eylül 1896).
 B.O.A., *MF.MKT.*, 481/13, 24 Teşrinisani 1315 (6 Aralık 1899).
 B.O.A., *Y.PRK.ZB.*, 18/57, 17 Teşrinisani 1312 (29 Kasım 1896).

Telif Eserler

- Alver, Köksal, “Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği”, *İdealkent: Kent Araştırmaları Dergisi*, sayı: 2, Aralık 2010.
 Alyot, Halim, *Türkiye’de Zabıta*. Ankara: Kozan Ofset, 2008.
 Anonim, *Ramazannâme* (Haz: Âmil Çelebioğlu). İstanbul: Tercüman Yayınları, 1984.
 Asayiş Şube Müdürü Mehmed Mansur, “Zabıta Tarihi Tedkikatından: Osmanlı Devletinin Tesisinde İstanbul’un Fethine Kadar Zabıtamızın İlk Şekli”, *Polis Mecmuası*, cilt: 9, sayı: 152, 1 Ağustos 1338 (1 Ağustos 1922).
 Atabeyoğlu, Cem, “Bekçiler”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 2*. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993.
 Bareilles, Bertrand, *Constantinople: Ses Cités Franques et Levantines (Péra - Galata - Banlieue)*. Paris: Editions Bossard, 1918.
 Bayramoğlu Alada, Adalet, *Osmanlı Şehrinde Mahalle*. İstanbul: Sümer Kitabevi, 2008.
 Dölek-Sever, Deniz, *Istanbul’s Great War: Public Order, Crime and Punishment in the Ottoman Capital, 1914-1918*. İstanbul: Libra Yayıncılık, 2018.
 Düzbakar, Ömer, “Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 5, 2003/2, s. 97-108.
 Ergenç, Özer, *Şehir, Toplum, Devlet: Osmanlı Tarihi Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.
 Ergut, Ferdan, *Modern Devlet ve Polis: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
 Evliya Çelebi, Mehmed Zillî ibn-i Derviş, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi I* (Haz. Ahmed Cevdet). Dersaadet: İkdam Matbaası, 1314 (1898).

- Felek, Burhan, "O Devirde Zabıta", *Taha Toros Arşivi*, 30.12.1979. Erişim adresi: <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/32811>.
- Felek, Burhan, "Yaşadığımız Günler", *Taha Toros Arşivi*, tarihsiz. Erişim adresi: <http://hdl.handle.net/11498/32952>.
- Feridun, İbrahim, *Polis Efendilere Mahsus Terbiye ve Malumat-ı Meslekiye* (Haz: Muhittin Karakaya ve Veysel K. Bilgiç). Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2010.
- Galib, Mustafa, *Nizamât-ı Umûmiye-i Zâbita*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1337 (1921).
- Gider, Seçim, "Çarşı ve Mahalle Bekçileri Nasıl Başarılı Kılınabilir?", *Polis Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 6, 1996, s. 31.
- Göktaş, Uğur, "Bayramlar (Osmanlı Dönemi)", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 2*. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993.
- Gülşen, İ. Hüseyin, "Çarşı ve Mahalle Bekçileri: Bekçi Baba", *Polis Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 19, 1999, s. 8-11.
- İmzasız, "Musâhabe (Yaz Manzaraları - Mahalle Bekçileri - Amerika Zenginleri)", *Servet-i Fünûn*, cilt: 31, no: 792, 15 Haziran 1322 (28 Haziran 1906).
- Karay, Refik Halid, *Üç Nesil Üç Hayat*. İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2015.
- Kesnin Bey [Eugene-Jacques Chesnel], *The Evil of the East or Truths About Turkey*. Londra: Vizetelly & CO., 1888.
- Koçu, Reşad Ekrem, *Tarihte İstanbul Esnafı*. İstanbul: Doğan Kitap, 2016.
- Lévy, Noémi, "Yakından Korunan Düzen: Abdülhamid Devrinden İkinci Meşrutiyet Dönemine Bekçi Örneği", *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar* (Der: Noémi Lévy ve Alexandre Tourmarkine). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008.
- Lévy-Aksu, Noémi, *Osmanlı İstanbulu'nda Asayiş 1879-1909* (Çev: Serra Akyüz). İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Macquoid, Thomas R., "Trades-Guilds of Constantinople", *Littell's Living Age*, cilt: 157, 1883, s. 820-824.
- Okçabol, Derviş, *Türk Zabıta Tarihi ve Teşkilat Tarihçesi*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2016.
- Özcan, Abdülkadir, "Asesbaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 3, 1991, s. 464.
- Rasim, Ahmed, *Muharrir Bu Ya*. İstanbul: MEB. Yayınları, 1990.
- Revue Illustrée*, Yıl: 17, Sayı: 23, 15 Kasım 1902.
- Sunar, Mehmet Mert, "Kavanin-i Yeniçeriyân'a Göre Yeniçerilerin Emniyet ve Asayiş Görevleri", *Türk Polis Tarihinin Kökenleri* (Ed: Yücel Yiğit). Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2017, s. 259-269.
- Şahin, Eyüp, *Çarşı ve Mahalle Bekçileri*. Ankara: Türk Polis Teşkilatı Yayınları, 2018.
- Şehsuvaroğlu, Halûk Y., "İstanbul'da Yüz Sene Evvelki Zabıta Vakaları", *Taha Toros Arşivi*, tarihsiz. Erişim adresi: <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/17691>.
- Şeker, Güven ve Uğur Baytun, "Geçmişten Günümüze Kent Güvenliğinde Mahalle Ölçekli Güvenlik Uygulamaları: Çarşı Mahalle Bekçiliği", *Tarihte Türk Polis Teşkilatı Sempozyumu*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2013.

Şeker, Güven, “Kamu Güvenlik Sistemi İçinde Kentte Güvenlik ve Mahalle Güvenliğinin Eski(meyen) Sahipleri: Çarşı ve Mahalle Bekçileri”, *Polis Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 42, 2004, s. 64-73.

Yesari, Mahmut, “Bekçiler”, *Taha Toros Arşivi*, tarihsiz. Erişim adresi: <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/30398>.